

Donald C. Kiraly

A Social Constructivist Approach to Translator Education. Empowerment from Theory to Practice

(Manchester: St. Jerome Publishing, 2000. 207 pp.)

Solymosi Mária

Donald C. Kiraly, a Mainzi Egyetem oktatója elkötelezett híve a fordítóképzés módszertani megújításának. A *Pathways to Translation* című művéről, amely 1995-ben jelent meg, e folyóirat 1999. I. 2. számában olvashatunk recenziót. Már az előző könyv befejezéskor körvonalazódott a szerzőben az ún. „social constructivist approach” gondolata, amit egyelőre jobb magyar megfelelő híján „szociál-konstruktivista megközelítésnek” fogunk nevezni, és reméljük, hogy a recenzióból kiderül, mit ért rajta a szerző.

Munkáját mindazoknak a fordítóképzésben tevékenykedő oktatóknak, program-szervezőknek ajánlja, akik alternatív utakat keresnek a fordítóképzés hatékonyabbá tételére, valamint azoknak fordító hallgatóknak, akik a hivatásos fordító perspektíváját és az élethosszig tartó tanulás lehetőségét látják a fordításban.

A szerző e munkájában a fordítóképzés és a fordítói kompetencia megszerzésének szemszögéből vizsgálja a fordítás folyamatát. A fordítás eredményeként létrejövő célnyelvi szöveg minősége csak a fordítási folyamat folyamatos ellenőrzése mellett biztosítható. Korábban a fordítástudomány a forrás és célnyelvi szöveg ekvivalenciáját vizsgálta, figyelmen kívül hagyva a nem verbális és a szövegen kívüli tényezőket. Ma már az elfogadható minőségű fordításnak számtalan tartalmi és formai feltételnek kell megfelelnie. A számítógép használatával a fordítói tevékenység jellege is megváltozott, amely új fordítói kompetenciát igényel. A szakmai munka mellett a fordító egy komplex folyamat szereplőjévé, a fordítási folyamat csapatmunkájának szervezőjévé válik. Vajon megfelel-e a jelenlegi fordítóképzés az új fordítói követelményeknek? Erre a kérdésre keresi a választ Kiraly, aki aktív fordítói tapasztalata alapján a fordítói tudás megszerzésének társadalmi beágyazottságát hangsúlyozza. A szerző szerint a szociál-konstruktivista szemlélet alkalmazása a fordítóképzésben elengedhetetlen a sikeres fordítóvá váláshoz.

A könyv 9 fejezetből áll, egy elméleti és egy alkalmazotti egységből, amelyet gazdag irodalomjegyzék tesz teljessé. Az első fejezetet (*Translation and Translator Education Fields in Flux*) a szerző előszava nyitja meg, melyben Kiraly alapos áttekintést ad a változásban lévő fordítás és fordítóképzés elméleti hátteréről. A szerző a fordítás szempontjából elemzi az ismeretelsajátítás folyamatát. A kognitív pszichológiai megközelítés a fordító kognitív stratégiáinak azonosítását helyezi középpontba. A 90-es években a szakmai érdeklődés középpontjába került think-aloud kísérleti módszert felhasználva, a fordítói viselkedés empirikus feltárásával Kiraly az ismeretalkotás folyamatát belső (kognitív) és külső (társadalmi) tényezők együttes hatásaként értelmezi. Ez az álláspont tükrözi azt a szemléletváltást, amely a kognitivistá szemléletről a szociál-konstruktivistá szemléletre való áttérést jelenti.

Kiemeli a tanuló felelősségét az ismeretalkotás folyamatában, aki az oktatás során megszerzi a kellő szakértelmet és ezzel együtt a jogosítványt, hogy szakmai döntéseket hozzon. Saját tetteiért felelősséget vállal, ezzel olyan önállóságra, autonómiára tesz szert, ami az élethosszig tartó tanulást teszi lehetővé. Ezt nevezi Kiraly a tanuló felvértezt-

ségének, a tudásszerzés képességének (empowerment). Az információ feldolgozás kognitív modellje szerint a jelentés, ismeret megszerzése az emberi agy statikus, megismételhető művelete, amely az agy **kognitív** és **intuitív** központjában zajlik. A fordító **énképe** (self concept) ködként lebeg a két központ között. Ez az énkép az a pszichológiai azonosság, ami a fordítói gyakorlat és tanulás során alakul ki.

A szerző korábban az intuíciónak nem tartotta stratégiai fontosságúnak. A szociál-konstruktivista szempontból tekintve az intuíciók olyan dinamikusan szervezett benyomások, amiket életünk során különböző közösségekben folytatott dialógusok és a világgal való számos akció és interakció kölcsönhatásából kristályosítunk ki. A tapasztaltabb, nagyobb tudású szakmabeliekkel folytatott kommunikáció és vita során a helyesség, megfelelőség, pontosság érzékelését sajátítjuk el, azt a benyomást, ami a közösségi tapasztalatokban gyökerezik és a másokkal folytatott kommunikációban ragad meg bennünk. Ez az a pont, ahol a szerző szakít korábbi nézetével és megállapítja, hogy ha a fordítói tudás megszerzése interakcióra épül, akkor az oktatásnak is társadalmilag beágyazottnak kell lennie.

A szerző a fordítóképzéssel kapcsolatban megállapítja, hogy nagy szükség van a tanári és tanulói szerepek újraértékelésére. A fordítói képességet csak valós, életszerű helyzetben lehet megszerezni. Célul tűzi ki a hagyományos, tanárközpontú fordítói óra interaktív tanulással történő felváltását. A szerző a saját tapasztalatára építve hangsúlyozza a fordítást oktatók továbbképzésének szükségességét. Az oktatókat képessé kell tenni az osztálytermi kísérletezésre, a fordítóképzésben pedig a fordítói készségek kialakítására kell összpontosítani.

A fordítói magatartást a számítógép alapvetően megváltoztatta: a számítógép új **fordítói kompetenciát** igényel. A **fordítás minőségével** szemben is új elvárások vannak. A korábbi elvárás a szöveg pontos lefordítása volt, ma pedig az, hogy a fordító olyan szöveget alkosson, amely az olvasóra a megfelelő hatást gyakorolja. Így a fordítói munka kognitív és társadalmi folyamat, kultúraközi kommunikáció. Ezért a fordítóképzés során a leendő fordítónak olyan fordítói képességet kell szereznie, amely segít alkalmazkodni az örökké változó követelményekhez. A fordítónak tudatos szakmai énképpel kell rendelkeznie, aki felelős, aktív résztvevője az élet különböző területein folyó komplex kommunikációs folyamatoknak.

A második fejezetben a szerző egybeveti a hagyományos és a szociál-konstruktivista tanulási-tanítási folyamatokat (*Rethinking Approaches to Translator Education*). A hagyományos modellben a tudást, ismeretet a tanár adja át a tanulóknak. E szerint a nézet szerint a fordító feladata a szöveg egyszerű átvitele egyik nyelvről a másikra. Kiraly a tanulást aktív, konstruktív folyamatnak tartja, amelyben a jelentés tapasztalat útján jön létre. Ennek a fordítóképzésben is tükröződnie kell. Legyen a fordítóképzés dinamikus, interaktív folyamat, épüljön együttműködésre. A szöveg befogadásának jelentésalkotó felfogása szerint a szöveg jelentését a fordító és olvasó együttesen alkotják meg. Továbbá a szerző a fordítói munka több aspektusát érinti, a szakmai kompetenciát, a fordítói munka makro- és mikroszituációit és azokat a fordítói stratégiákat, amelyek a problémamegoldás folyamatában segítik a fordítót. Nézete szerint a fordításoktatásban nem kész stratégiákat kell átadni, elfogadtatni, hanem a tanulókat autentikus fordítási szituációkban abban segíteni, hogy saját dinamikus stratégiájukat kialakíthassák.

A személyes és közösségi tudás építése kapcsán kifejti, hogy a fordítói magatartást, viselkedést a **fordítók közösségi normái** szabják meg. A kezdőknek a szakmai fejlődés útján haladva a közösségen belül kell az együttműködést biztosítani, meghagyva a szabad választás és döntés jogát. A szakmai tudás a csoporton belül épül fel, amelyet minden csoporttag magáévá tesz.

A harmadik fejezet (*Key Principles of Social-constructivist Education*) az oktatás szociál-konstruktivista elveit fejt ki. A szerző nagy szerepet tulajdonít Vigotszkij „zone of proximal development” elméletének, amelynek alapgondolata az egyén és az őt körülvevő szakmai, kulturális közeg egymást építő kölcsönhatása. Ez a közeg a fejlődésnek olyan lehetséges tere, amely csak egy adott tanulási helyzetben jön létre. A konstruktivista nézeteket valló tanár feladata a tanulót a lehetséges fejlődési zónában tartani, a fejlődéséhez segítséget nyújtani.

Az oktatási folyamatban fontos a **közösségi tanulási szituáció** (collaborative learning), ami nem azonos a munka részfeladatokra osztásával, hanem ezzel ellentétben egy komplex, életszerű feladat közös megoldása. A tanár-tanuló viszonyt legszemléletesebben a mester-inas párhuzammal jellemzi. A tanulási folyamat a megfigyeléssel kezdődik, majd hamarosan az inas elkezd a mester mellett, vele együtt dolgozni, amíg elsajátítja a szakma fortélyait. Az ehhez hasonló interperszonális kommunikációra épülő megközelítés teszi leginkább lehetővé a fordítói kompetencia megszerzését.

A negyedik fejezetben (*On Instruction and Construction in the Classroom*) Kiraly bepillantást enged a német egyetemi fordítóképzésbe. A bemutatott helyzet nálunk sem ismeretlen. A tanulók között nincs interakció, a tudásmérés egyedüli módja a teszt. A normákat a tanár szabja meg. A konstruktivista szemléletű fordításoktatásban Nord (1996) nézetét tartja a leginkább követendőnek. Nord két órátípust javasol: 1. Bevezetés a fordításba és 2. Fordítási gyakorlatok. 17 feladattípust ad közre, amit Kiraly csak részben talál alkalmasnak a globális feladatmegoldására való felkészüléshez. Kiraly, összegezve a fordítói kompetencia megszerzésének feltételeit, konstruktivista nézőpontból az oktatási szituáció életszerűségére, a résztvevők autonómiájára és a szakmai készségek megszerzésére összpontosít. A szerző részletesen bemutatja a konstruktivista műhelymunka célkitűzéseit, elemezve a résztvevők nem konvencionális szereposztását. Továbbá felteszi a kérdést, hogy miként tehetők a Bevezetés és Fordítási gyakorlat tárgyak konstruktívvá?

Kiraly szerint a tanuló ne csak a szövegfordításban szerezzon kompetenciát (translation competence), hanem mint fordító legyen képes a fordítói munka osztálytermen kívüli feladatait is megoldani (translator competence). A konstruktivista megközelítés lényege az, hogy az oktatásban a tanuló fokozatosan autonómiára tesz szert, miközben a hivatásos fordítók közösségének teljes jogú tagjává válik.

Fordítást oktató kollégák bizonyára érdeklődéssel olvassák a következő fejezeteket 5. (*Initiation through Dialogue*) 6. (*Authentic Experience and Learning in a Translation Exercise Class*), ahol a szerző a saját csoportjaival végzett kísérleti oktatáson keresztül mutatja be a konstruktivista elvek megvalósítását. A kurzus egy organikus egész, teljes kör. Felteszik a kutatási kérdéseket, aminek a megválaszolása a félév során elérendő cél. Az eredményesség mérője, hogy milyen mértékben tudják ezt elérni. Kiraly is két órátípust tervez. A Bevezetés tárgy célja a fordítás elméletébe történő betekintés. Az óra keretében projekt munkát végeznek, a hagyományos előadás helyett interaktív pármunkát, az egyéni prezentáció helyett együttműködésen alapuló műhelymunkát folytatnak. Ezt kiegészíti az intenzív szakirodalom olvasása és a meghívott szakmabeliekkel folytatott párbeszéd.

A Fordítási gyakorlatok keretében egy valós fordítási feladatot oldottak meg. A szerző egy hét fejezetből álló könyv fordítására kapott megbízást, amelyből egy fejezetet a hallgatók fordítottak. A korábban vázolt mester-inas együttműködést megvalósítva, éles helyzetben, a szokásos külső szereplők (megbízó, szakértő, nyelvi lektor, szerkesztő stb.) bevonásával készült el a feladat. A kitűzött cél sikeres megvalósítása méltán aratott sikert a résztvevők körében.

A hetedik fejezet (*Knowledge Construction and the Translator's Workstation*) a fordítói

munkát segítő **számítógép** alkalmazási területeit elemzi. A szerző rámutat, hogy a fordításoktatásban a tudás közvetítői az elektronikus eszközök és hiányukban megbukhat az oktatás sikeressége. A hivatásos fordítók ma már csak számítógépen dogoznak, háttérinformációt keresnek, párhuzamos szövegeket, többnyelvű glosszáriumokat kezelnek. Földrajzi távolságtól független munkakapcsolatban vannak a megbízókkal, ügynökségekkel, míg a tanulók papír-ceruzával készülnek a hivatásukra. Az oktatásnak is a reális valóságot kell tükröznie, ahol szövegszerkesztőkre, Internet hozzáférésre van szükség.

A konstruktivista szemléletű fordítóképzésben a tanulónak meg kell ismernie a legmodernebb technikai eljárásokat, amelyek lehetővé teszik az új ismeretek befogadását. Együttműködő környezetben, autentikus gyakorlás vezet a fordítói autonómia megszerzéséhez. A fordításoktatásban nagy szükség lenne számítógépes kabinetre. Eszközhiány esetén pedig egy tanári vezérszámítógép kivetítővel is megoldás lehet.

A nyolcadik fejezet (*Assessment and the Emergence of Translator Competence*) az oktatás egyik legérzékenyebb pontjával, az értékeléssel és osztályzással foglalkozik. A szerző párhuzamot von a hagyományos és konstruktivista értékelés elvei között. A hagyományos tesztelés valójában a teljesítményről készült pillanatfelvétel, nem méri a fordítói készséget. Kiraly szerint az értékelés ne csak az objektív eredmények rangsorolása legyen, hanem az oktatási folyamat része. A konstruktivista értékelés épüljön a tanulói munka folyamatos megfigyelésére, tegyen eleget az autentikus szakmai elvárásoknak és a tanuló aktív közreműködésével történjen. Ennek a megközelítésnek a sajátossága, hogy az értékelő maga is tanul, és ezt a tapasztalatot ismét beépítheti az oktatásba, a tanuló pedig képessé válik önmagát is reálisan értékelni.

A szerző javaslatot tesz a szakmai standardok bevezetésére a fordításoktatásban. Részletesen bemutatja a **DIN 2345 szabványt**, amely a fordítási folyamatot és a fordítási megbízásokkal kapcsolatos követelményeket hivatott egységesíteni. Továbbá kifejti, hogy a standardokat célszerű az oktatásban az értékeléskor is alkalmazni. Mivel a kvantitatív teszteredmények nem nyújtanak elég információt a megszerzett fordítói kompetenciáról, ezért az osztályzatok kiegészítésére javasolja a **Portfolio** készítését, válogatást a tanulmányok alatt készült legjobb fordításokból. Kiraly megemlíti a fordítás minőségének értékelésével (translation quality assessment) kapcsolatban a szakmában kialakult véleményt, miszerint a fordítás minőségének értékelése során az egyik kritérium a fordítás nyomdakész állapotba hozásához szükséges időmennyiség.

A kilencedik fejezet (*From Dead Bodies and Talking Heads to Holistic Second Language Acquisition in the Classroom*) érdekes címet kapta. Az „élettelen beszélő fejek” a tanulók, akik a tanár- és tanmenetközpontú oktatásban steril, osztálytermi közegben egy programozott robot szájába illő nyelvet tanulnak. Kiraly hangsúlyozza az interakcióra, tanulói aktív részvétellel építő, a tanulás folyamatáról visszajelzést adó kommunikatív idegennyelv-oktatás teljes körű elfogadását, amelyre a konstruktivista szemléletű fordításoktatás épülhet.

A kissé talán túlságosan is részletező elméleti fejtegetésen túljutva, a könyv második részében esettanulmányokat olvashatunk a fordítóképzésben szerzett személyes tapasztalatáról. A szerző egész munkáján végighúzódik a fordításoktatás hagyományos, tanárközpontú módszerének és a szociál-konstruktivista szemléletű megközelítésnek a szembeállítás. Ami a „social constructivist approach” magyar megfelelőjét illeti, arra változatlanul nem tudunk jobb szakkifejezést ajánlani. Ami a tartalmát illeti, arról összefoglalva megállapíthatjuk, hogy alapjában véve két dolgot jelent: a kötőjeles szakkifejezés első része a fordítóképzés társadalmi beágyazottságának fontosságára utal, a második része pedig arra, hogy a fordítóképzésnek konstruktív, dinamikus és interaktív, azaz a tanár és a hallgató együttműködésére épülő folyamatnak kell lennie.